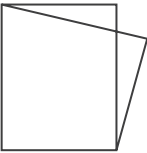

Usynligt?

Det professionelle blik på køn og kropslig materialitet i daginstitutioner

Jo Krøjer, lektor,
forskningsleder, IMT,
Roskilde Universitet

Artiklen adresserer spørgsmålet om, hvordan køn som kropslig materialitet indgår i den professionelle praksis i danske daginstitutioner, ved at tilføje et materialitets- og kropsperspektiv til tidligere forskning i diskursive og performative perspektiver på køn. Afsættet er konstateringen af, at de professionelle er forpligtet på at inkludere kønsmæssig ligestilling og lige muligheder for alle børn uanset køn i den daglige praksis i daginstitutionerne. På baggrund af et flermethodisk, empirisk studie bestående af observationer og forskningsværksteder undersøger artiklen det professionelle blik, som indgår i det pædagogiske personales konkrete interaktioner med børnene i deres daginstitutioner. Undersøgelsen viser, at de professionelle blik på børnene har en paradoksal, partiel

blindhed, der gør børns køn delvist usynligt i den professionelle praksis. Denne usynlighed bliver en barriere for de professionelle arbejder med at sikre lige udfoldelsesmuligheder for alle børn. Imidlertid viser analysen også, hvordan kollektive refleksioner kan udvide det professionelle blik, så konkrete kønsforskelle bliver synlige for de professionelle blik og dermed kan integreres i den professionelle praksis på en måde, der bedre sikrer reelt lige muligheder for alle børn.

Køn som forskelssættende kategori er allestedsnærværende i sociale sammenhænge såvel som i politiske, økonomiske og andre samfundsmæssige sammenhænge. Vi opfatter verden gennem en binær kønsdiskurs (Butler, 1993), hvilket

Usynligt? Det professionelle blik på køn og kropslig materialitet i daginstitutioner

Det pædagogiske personale ser det som vigtigt, at deres **hverdagspraksis bidrager til, at alle børn oplever lige (gode) muligheder uanset køn** for at udtrykke og udvikle sig i daginstitutionen – og i livet i øvrigt.

også gennemtrænger velfærdsinstitutionerne og de professionelle, der arbejder der (Krøjer, 2014, 2003, 2000). Køn er med andre ord noget, vi er vant til at lægge mærke til og orientere os efter i sociale relationer.

Samtidig er det danske samfunds velfærdsinstitutioner forpligtede til at undgå forskelsbehandling og i stedet fremme kønsmæssig ligestilling (Ligestillingsloven, 2022). I tråd hermed viser ny forskning, at de professionelle i offentlige dagtilbud – dvs. det pædagogiske personale – opfatter lige muligheder for alle børn og voksne uanset køn som en væsentlig værdi, både pædagogisk og samfundsmæssigt (Padovan-Özdemir

& Hamilton, 2024). Og ligeledes ser det pædagogiske personale det som en vigtig opgave at bidrage til, at alle børn uanset køn oplever lige (gode) muligheder uanset køn for at udtrykke og udvikle sig i daginstitutionen – og i livet i øvrigt. Det er derfor relevant at vide, hvordan de professionelle i fx daginstitutioner opfatter køn. Det er da også undersøgt i flere studier (Kofoed & Søndergaard, 2008; Hamilton & Padovan-Özdemir, 2020; Thorsen, 2022). Disse undersøgelser undersøger primært de professionelle sprog og holdninger til køn, ligestilling og mangfoldighed og anlægger et diskursivt og performativt perspektiv herpå. Dette perspektiv belyser med afsæt i Butlers performativitetstænkning (1990) og

Davies’ teori om diskursiv positionering (2003), hvordan daginstitutionspersonalets sprog medvirker både direkte og indirekte til at forme børns kønnede tilblivelser. Christensen et al. (2023) undersøger ud over de professionelle forståelser af køn i deres praksis til lige køns betydning i børns samvær og indbyrdes relationer i daginstitutioner. De nævnte danske studier viser, at en binær kønsforståelse samt en traditionel, heteronormativ kategorisering af børn er fremherskende i de professionelle sproglige hverdagspraksis i daginstitutionerne.

At undersøge køn, krop og materialitet i professionel praksis

Selvom diskursivt og performativt funderede undersøgelser af kønnede tilblivelser implicerer et perspektiv på kroppe, efterlader det stadig en del af den praktiske og konkrete kropslighed og materialitet i den professionelle praksis underbelyst. Det er netop i fokus i denne artikel, der har afsæt i et empirisk forskningsprojekt, jeg gennemførte i 2021-23. Forskningsprojektet sigter mod at udvikle ny viden om kønnede subjektiveringsprocesser i daginstitutioner ved blandt andet at undersøge:

- Hvad kroppe og anden materialitet betyder for skabelsen af køn i daginstitutioner
- Hvordan daginstitutioners organisering af aktiviteter samvirker med disse materialiteter
- Om krop og anden materialitet har en kønsspecifik betydning i den professionelle praksis

I artiklen her undersøger jeg, hvordan køn, krop og materialitet optræder i hverdagslivet i daginstitutioner, og hvordan de indgår i de professionelle praksis, dvs. den praksis, som ledere samt uddannet og ikke-uddannet personale udfolder, når de er på arbejde i daginstitutionen. Som det vil fremgå senere, bliver det specifikke omdrejningspunkt for undersøgelsen den konstituerende del af praksis, som jeg betegner 'det professionelle blik'.

Forskningsprojektet er et flermetodisk, empirisk studie bestående af observationer og forskningsværksteder. Metodedesignet åbner for, at eksempler fra forskerens observationer af daginstitutionshverdagen efterfølgende anvendes til at igangsætte fælles

refleksioner over den professionelle praksis. Således er designet dels deskriptivt og dels intervenierende. Det empiriske grundlag omfatter dermed både kvalitativt materiale, der beskriver praksis i daginstitutionerne, og samtidig et forandringsorienteret, socialt betydningssskabende element, der på samme tid beskriver og manifesterer de professionelle kollektive forståelser af egen praksis (Krøjer & Jensen, 2012; Jensen et al., 2010). Observationsdelen omfatter 60 timers observationer fordelt på 13 dage i integrerede institutioner i hhv. storby og provins. Observationerne blev gennemført i tre vuggestuegrupper og syv børnehavegrupper samt i blandede grupper tidligt og sent på dagen, og når alle aldersgrupper var på legeplads sammen. I forlængelse heraf omfatter empirien to forskningsværksteder med hele personalegruppen i de respektive institutioner (samlet fire værksteder). Al empiri er dokumenteret på skrift.

Derudover omfattede projektet tre indledende og et afsluttende møde med ledere og personale fra institutionerne. På disse møder fremgik det ift. køn, at det professionelle udgangspunkt for ledere og det øvrige personale på tværs af institutioner og børnegrupper er, at det pædagogiske personale opfatter lige muligheder for alle børn og voksne uanset køn som en væsentlig værdi, både pædagogisk og samfundsmæssigt. Samt at det pædagogiske personale ser det som vigtigt, at deres hverdagspraksis bidrager til, at alle børn oplever lige (gode) muligheder uanset køn for at udtrykke og udvikle sig i daginstitutionen – og i livet i øvrigt. Dette professionelle grundlag stemmer overens med fagets etiske retningslinjer (BUPL, udat.) og

offentlige institutioners forpligtelse på kønsligestilling jf. dansk lov om ligestilling (Ligestillingsloven, 2022).

Dette udgør således et professionelt grundlag, som medvirker til at konstituere den daglige, professionelle praksis i daginstitutionerne, som forskningsprojektet og denne artikel undersøger kropslige og materielle aspekter af. Begrebet 'praksis' er informeret af Michel Foucaults praksisbegreb (Foucault, 1991) og indeholder både de professionelle ageren/adfærd og det pædagogiske og juridiske regelgrundlag, som omfatter den konkrete, institutionelle og professionelle praksis. Det er en pointe i denne begrebssætning, at kroppe ligesom al anden materialitet aldrig eksisterer eller kan begribes a priori, dvs. uafhængig af de praksisser, de indgår i. Tværtimod er materialitet både et udtryk for og en indvævet del af praksis (Foucault, 1995).

Tilsynekomsten af krop og materialitet
Som nævnt centrerede mine observationer sig om kroppe, genstande og aktiviteter i børn og professionelle fælles daginstitutionsliv, hvor hensigten var at undersøge, hvorledes krop og anden materialitet – herunder aktiviteter – bliver medkonstituerende for køn i daginstitutioner. Det, der fra første færd sprang mig i øjnene, når jeg observerede i daginstitutionerne, var den æstetiske materialitet, som kroppe kommer til syne med. Det blev derfor et dominerende element i mine observationer at beskrive alle kroppe som konkret og specificeret materialitet. Det kan typisk tage sig således ud:

Det er morgen, børnene i børnehaven er så småt ved at ankomme. Solen skinner

ind ad vinduerne, og på det store bord i rummet, hvor børnene fra flere forskellige stuer afleveres, har de voksne stillet seks bøger op på højkant. Der er en rar og rolig stemning. Peter er en af de faste pædagoger på Persillestuen, hvor jeg skal være i dag. Peter har en stribet poloshirt på i blå, hvid og rød, beigefarvede lærredsbukser, sorte sokker og brune sandaler. Han er kortklippet og har hverken neglelak eller smykker på. Peter har taget imod et korthåret barn, der har grønne bukser, lyseblå T-shirt på. Nu sidder de begge ved bordet, og Peter læser for barnet, som spiser sin medbragte morgenmad.

3 børn i kjoler og langt hår er på stuen sammen med Pia, pædagogen på stuen. Pia har sort lang kjole på, hestehale i sit lange hår, små guldørestikker i øreflipperne, bare fødder i sandalerne og rød neglelak på fingre og tæer. [...] Jeg sætter mig ved det store bord. Et barn, Peggy, kommer hen til mig, hun har en

sort kjole på med pailletter og strutskort. Hun viser mig, at hun har neglelak på fingerneglene i forskellige farver. Hun lægger mærke til mit ene sølvarmbånd og rører ved det. Det er blankt og sølvskinnende med ornamenter i kanten. 'Ååh, hvor er det fint' siger Peggy. *Persillestuen (Børnehave, 3-6 år), juni 2021*

Som det fremgår, præsenterer observationsempirien et særligt blik på børn og professionelle hverdag og praksis i daginstitutionerne, der lader et bestemt træk heraf træde tydeligt frem; nemlig den del af materialiteten, jeg betegner *kroppes udtryk*. Kroppes udtryk omfatter den måde, hvorpå børns og professionelle kroppe materialiseres i kraft af en række genstande som tøj, sko, smykker, frisurer, farvesætning, sminke. Kroppenes udtryk var ganske iøjnefaldende i den forstand, at udtrykket domineres af en traditionel, kønsstereotyp æstetik. Dominansen af

en så kønsstereotyp materialisering af kroppene var overraskende, for så vidt som den var mere markant end det, jeg som køns- og arbejdslivsforsker kender fra andre professionelle sammenhænge. Det er heller ikke beskrevet indgående i den begrænsede forskningslitteratur, der beskæftiger sig med kroppe som kønnet materialitet i daginstitutioner. Rossholt (2012a, 2012b) har i stedet fokus på tids- og rumlige aspekter af børnekroppes materialitet, mens Thorsen (2022) ganske vist kort omhandler børnekroppes æstetiserende materialitet, men retter opmærksomheden mod legetøj som materialitet, der fremmer bestemte, kønnede aktiviteter og positioner. Christensen et al. (2023) inkluderer i et større studie både de professionelle forståelser og praksis i relation til køn i daginstitutioner, og daginstitutioners materialitet i form af steder og materialer. Kroppenes materialitet inddrages imidlertid ikke.

Kroppes udtryk, maskulint <i>Hår:</i> kort, [voksne:] Evt. skæg <i>Tøj, type:</i> jeans, joggingbukser, bluser, skjorter, gamacher, kasket, sokker, overtøj, fodtøj <i>Tøj, farver:</i> blå, grøn, grå, sort, [voksne også:] beige, rød, pink <i>Tøj, mønstre:</i> fodboldbrands, militær-camouflage, striber <i>Tøj, billedmotiver:</i> superhelte, soldater, køretøjer, vilde rovdyr, dinosaurer <i>Smykker:</i> [voksne:] ur, vielsesring, solbriller <i>Makeup:</i> ingen <i>Hårpynt:</i> ingen	Kroppes udtryk, feminint <i>Hår:</i> langt, fletninger, hestehale, [voksne også:] sat op i knold <i>Tøj, type:</i> kjoler, nederdel, bluser, strømpebukser, gamacher, jeans, cykelshorts, sokker, overtøj, fodtøj <i>Tøj, farver:</i> rød, orange, pink, lilla, gul, [voksne også:] sort, blå, grå, beige <i>Tøj, mønstre:</i> blomster, prikker, (striber), glimmer og pailletter <i>Tøj, billedmotiver:</i> prinsesser, kæledyr, vilde smådyr (fx sommerfugle, hjortekid) <i>Smykker:</i> armbånd, [voksne også:] ringe, halskæder, ankelkæder, øreringe, ur, solbriller <i>Makeup:</i> neglelak, [voksne også:] øjenskygge, mascara, foundation, øjenbrynsstift, eyeliner <i>Hårpynt:</i> hårspænder evt. m pynt, hårelastikker evt. m pynt, hårbøjle evt. m pynt, fx blomster, glimmer, sommerfugle, perler
--	--

Skema 1. Professionelles og børns kroppes udtryk i de observerede daginstitutioner

På tidspunktet for mine observationer (2021) var der således ikke beskrevet noget tilsvarende i den øvrige forskning inden for daginstitutionsfeltet. Jeg var derfor interesseret i at høre de professionelles overvejelser over dette materielle aspekt af deres praksis. Det skal understreges, at når det gælder børn i daginstitutionerne, er det, jeg her begrebsætter som kroppes udtryk (tøj, frisurer, pyntegenstande mv.), ikke en direkte effekt af de professionelles praksis. Imidlertid udgør børnenes kroppe og deres udtryk en væsentlig del af den professionelle praksis, da kroppene er den konkrete materialitet, som de professionelles praksis er rettet imod. Dermed har mit studie opmærksomheden på et aspekt af professionel pædagogisk praksis, som altid er til stede i daginstitutionslivet, men ikke hidtil er omhandlet i daginstitutionsforskningen og heller ikke lader til at være omfattet af professional opmærksomhed i praksis.

For at bekræfte det umiddelbare indtryk af kroppenes udtryk systematiserede jeg de kvalitative observationer i en matrice, der systematisk viser særtrækkene ved kroppenes udtryk. Her kom en stærkt kønsopdelt materialisering af kroppene yderligere til syne:

I skemaet betegnes de forskellige æstetikker i kroppes udtryk som hhv. maskulint og feminint. Betegnelserne er begrundet i to forhold. Dels at disse æstetikker entydigt konformerer til gængse normer for maskuline hhv. feminine kroppes æstetisering, og dels fordi disse æstetiseringer næsten uden undtagelse bliver udtrykt af kroppe, der også mht. navn og øvrige kendetegn konformerer til den gængse, binære kønsnorm. Undtaget her-

fra er 1 person i hver daginstitution (hhv. et barn og en professionel).

Genstandes betydning i den professionelle praksis

Men hvordan skal vi mere præcist forstå den måde, kroppenes materialisering får betydning i den professionelle praksis? Latour påpeger, at materialiteter ikke blot former og påvirker, men også som genstande har handlende effekter i menneskers interaktion med dem (Latour, 1992). Begrebet *script* betegner genstandes evne til at tilskynde mennesker til særlige handlinger frem for andre. Genstandenes måde at se ud og virke på tilskynder til bestemte handlemåder (og deri en bestemt etik og moral), der er blevet distribueret til den pågældende genstand i kraft af dens design, ligesom manuskriptet til et teaterstykke fortæller skuespillerne, hvad de skal gøre (Latour, 1992, s. 157). Det betyder, at genstande, der er involveret i professionelles praksis, hverken indgår på tilfældige måder eller alene indgår på en måde, der udelukkende afgøres af de professionelle. Derimod påvirker genstandenes konkrete materialitet og design den måde, som de professionelle handler på i de professionelle praksisser, der inkluderer genstande (Krøjer & Dupret, 2014). I en undersøgelse af daginstitutioners fysiske rums betydning for børns leg konkluderer Børve & Børve (2017), at omgivelsernes konkrete materialitet 'har en strukturel magt over børns legepraksis' (s. 1). I forlængelse af disse studiers iværksættelse af Latours script-begreb forstår jeg genstande som materialiteter, der kan tilskynde til bestemte handlemåder og således indvirke bestemmende på praksisser. Fænomenet er beskrevet i et svensk studie, der ikke anvender script-begrebet, men tydeligt

viser genstandes bestemmende betydning for kønnet praksis i daginstitutioner (Berg & Nelson, 2006). Her dokumenteres det, at hvis drenge leger med hunkønsdukker i stedet for hankønsdukker, handler legen nu om at klæde dukkerne af og på. Det forklares med, at hunkønsdukkers hænder i reglen ikke kan holde andre genstande, såsom våben eller redskaber.

I undersøgelsen af krop og køn i daginstitutionerne er det særligt det æstetiske aspekt af designet af de genstande, som kroppe bærer, der viser sig relevant. Dette fordi det æstetiske udtryk i de forskellige kategorier af tøjdesign får de professionelle til at handle på forskellige måder i relationerne til de børn, der bærer tøjet:

Nu ankommer et meget korthåret barn, som har blå shorts, blå trøje og blå sko. Vibeke (pædagog) rejser sig og går hen og siger: 'Godmorgen!' Hun smiler og bøjer sig ned mod barnet. 'Hvem skal kanøfles i dag?' siger hun smilende, og barnet smiler tilbage. 'Hvem skal ha' bøllebark?' fortsætter Vibeke muntert. Barnet ser glad ud, og så afbrydes de af endnu et barn, der ankommer. Det er et lille barn med blomstret kjole i røde farver, lyserød solhat og hvide sandaler. Vibeke vender sig mod den nyankomne og siger: 'Godmorgen Vilma! Med solhat på! Og sandaler!' Vilmas mor vinker farvel og Vilma går hen til bordet og finder en stol.

Chimpansestuen (vuggestue 0-3 år), juni 2021

Ovenstående er et eksempel på en praksis, jeg så ofte. Det ligger i tråd med, hvad andre studier af professionel praksis opfanger, blandt andet finder Odenbring

Genstande, der er involveret i professionelles praksis, hverken indgår på tilfældige måder eller alene indgår på en måde, der udelukkende afgøres af de professionelle. Derimod påvirker genstandenes konkrete materialitet og design den måde, som de professionelle handler på i de professionelle praksisser.

& Lappaleinen, at pædagoger ofte møder piger(s kroppe) med udsagn om, at de er pæne, har fint hår eller flotte kjoler, hvor drenge får kommentarer om, at de er seje og stærke (2013). Et andet eksempel fra en morgenankomst illustrerer, at den kønsspecifikke æstetisering af børnenes kropsmaterialitet kalder på flere kønnede, professionelle praksisser:

Et barn ankommer, som har langt lyst hår, gul kjole med blomster og grå bluse med et billede af et lille dådyr med store øjne. Lige efter kommer to søskende, de er helt korthårede begge to. Den største har mørkeblå bluse med et motiv med legokrigere med våben og visir samt blå bukser. Den mindste har grå T-shirt og mørkeblå bukser. Peter har rejst sig og

siger til dem: 'Hej med jer to. Vil I med ind ved siden af og lege med biler?' De to korthårede nikker og går med ham. *Persillestuen (Børnehave, 3-6 år), juni 2021*

Jeg observerede ofte, at der så ud til at være en sammenhæng mellem børnekroppenes kønsspecifikke, materielle æstetisering og de aktiviteter, de blev inviteret til eller involveret i af de professionelle. Ovenstående følger et mønster her for, som er beskrevet i andre studier: Det ser ud til, at piger i højere grad inviteres til at deltage disciplineret og veltilpasset, mens drenge involveres i aktiviteter, hvor de udfolder sig og 'fylder' i rummet (Emilson & Johansen, 2013).

De professionelle udtrykker i diskussionerne i værkstederne, at de ikke tidligere har drøftet den kønsstereotype karakter af de genstande, kroppene bærer ind i daginstitutionen. De udtrykker desuden, at de synes, det traditionelle og stereotype kropsudtryk virkede overvældende, når de så det i observationerne – men til gengæld ikke oplever den kønsstereotype kropsmaterialisering som overvældende eller påfaldende i deres professionelle hverdag i institutionen. Og mens langt de fleste mener, at kroppenes udtryk har en relevans for den professionelle praksis, er de tøvende og afprøvende i diskussionen om, præcis hvilken betydning det kan eller bør have for deres praksis:

Det æstetiske udtryk i de to forskellige kategorier af tøjdesign får de professionelle til at handle på forskellige måder i relationerne til de børn, der bærer tøjet.

” ... ude i samfundet der er jo meget fokus på, at kjoler er til piger, og når man går i tøjbutikker, er alting farveopdelt. Så selvom vi egentlig behandler dem lige og ens og prøver at fremhæve deres kompetencer og deres interesser og alle de her ting, kan det være, at de måske alligevel visuelt afkoder nogle ting. [...] Jeg synes ikke, at vi nogensinde går op i, om man har det ene eller det andet på. Men så kom Nilaus i kjole her den anden dag, og den havde han selv valgt, og den var mørkegrøn, men det bliver alligevel sådan, at der var et par børn, der sagde, ‘han har kjole på’ [...] Der var jo en bevidsthed for dem om, at en kjole er en pigeting, og Nilaus er en dreng. Så der er jo ikke noget fordømmende, men man kan godt høre, at de har visuelt afkodet, at noget hører til én ting og noget hører til en anden.”
(Forskningsværksted, institution II)

De professionelle har således ikke aktivt overvejet, hvorledes kroppenes materialisering og æstetik involveres i deres professionalitet ved at tilskynde bestemte praksisser. Det er på sin vis paradoksalt, idet de professionelle samtidig hver dag er helt tætte på og forholder sig på mange forskellige måder, herunder også kropsligt til netop krop-pes udtryk. For eksempel ved at hjælpe børn med at få tøj, sko, hårdimser mv. af og på. Eller i interaktioner, hvor design såsom tøjfarver, neglelak og tøjmotiver afstedkommer bestemte samtaler og interaktioner.

Det institutionelle og professionelle blik
Hvordan forstår vi bedst det forhold, at der er aspekter af daginstitutioners kønnede materialitet, nemlig kroppenes udtryk, som de professionelle på den ene side er i tæt interaktion med hver

dag og på den anden side tilsyneladende ikke forholder sig til som noget, der har en relevans for deres professionelle praksis? Det fremstod som en på sin vis paradoksal form for manglende fokusering. En oplagt hjælp til en at forstå dette tilsyneladende paradoks er Foucaults arbejde med at begrebssætte blikke og blikkes fokus, sådan som han udfolder det i arbejdet med hhv. det panoptiske og det kliniske blik (Foucault, 1995, 1977). Foucault påpeger i udviklingen af sit begreb om (institutionel) praksis, hvordan fængselsarkitekturen er en materialisering af en specifik og nødvendig del af praksis, nemlig institutionaliseringen af det panoptiske blik på de indsatte; et blik, der handler på de indsattes kroppe og subjektiverer dem som værende forpligtede på deres egen selvforbedring (Foucault, 1995). Forpligtelsen af fangerne på egen forbedring er

netop det, som det panoptiske blik kan, og dermed dets bidrag til fængslet som institutionel praksis. I forlængelse heraf kan de professionelles manglende blik for børnenes (og egne) kroppes udtryk forstås som en slags omvendt panoptikon: Modsat et institutionaliseret blik, der ser og overvåger alt, virker de professionelle blik til at være partielt blindt. Det er et blik, der ser og overvåger kroppe, og hvad kroppene laver og har brug for fra de professionelle, men som ikke har øje for betydningen af kroppenes æstetiske udtryk som en del af den materialitet, de omgås hver dag. Dermed bliver det relevant at undersøge, hvad det er, dette partielt blinde blik kan. Hvad bidrager det partielt blinde blik med til den professionelle praksis i daginstitutionerne?

Forståelsen heraf kan hjælpes yderligere af Foucaults begrebssætning af det kliniske blik (Foucault, 1977, kap. 7). Her er der ligeledes tale om blikket som en uundværlig og konstituerende del af praksis (s. 135), men modsat det panoptiske blik er det kliniske blik funderende for en praksis, der i første instans er ikke-intervenerende. Det kliniske blik er netop en måde at se og observere kroppe på, som udelader en ganske omfattende del af det, et almindeligt blik vil få øje på, for i stedet at fokusere på noget specifikt ved kroppen. I hospitalernes kliniske praksis er dette fokus alene sygdoms-tegn. Ethvert andet tegn, der måtte være synligt, når kroppen betragtes, udelades af det kliniske blik. Det er ifølge Foucault (ibid.) i en vis forstand evnen til at tilegne og udøve det kliniske blik, der markerer, at en elev i klinikken er blevet professionel udøver af denne profession. For min undersøgelse her er det væsentligt at understrege, at Foucaults begreb om det

kliniske blik ikke handler om den fysiske eller praktiske evne til at se, men derimod om en specifik, institutionel viden, der former blikkets partielle fokusering (Foucault, 1977, s. 135ff.). Det er med andre ord en del af en bestemt professionalitet og som sådan også et blik, der tilegnes qua den professionelle praksis.

I forskningsprojektets empiri fra forskningsværkstederne præsenterer de professionelle fælles diskussioner om kroppes udtryk, hvordan det professionelle blik på kroppe og deres udtryk konstitueres institutionelt, dvs. som en del af den praksis, de professionelle udøver i daginstitutionerne:

- ” Det her med at kommentere på børnenes påklædning, der er noget i det med, hvad er det så egentlig, vi får øje på? Det her med at give noget opmærksomhed til et barns tøj, jamen er det det, vi skal?
- Altså vi skal jo helst bare se barnet og så ikke påklædningen, men det synes jeg jo egentlig også, at vi gør. Altså langt henad vejen, ikke.
- Jeg tror ikke, jeg ser farver. Jeg tror ikke, jeg ser lyserød eller blå eller sort eller.”
Forskningsværksted, institution II

Det fremgår her, at det professionelle blik grundlæggende skal kunne to ting på samme tid. Dels skal det etablere en indifferens over for børnekroppes udtryk ved at have øje for barnet uden at se barnets krops udtryk i form af tøj og farver. Samtidig skal det professionelle blik være i stand til at opfange præcis, hvad hvert enkelt barn har brug for, at den professionelle gør i relation til barnet. Og her bliver påklædning et relevant element

for det professionelle blik, da denne del af kroppens materialisering bidrager til en omsorgspraksis, som skal sikre, at børn føler sig velkomne og inkluderede i daginstitutionen:

- ” Altså, når jeg gør det, så er det for at gøre barnet attraktivt. Fordi hvis der kommer en ind om morgenen og har en fin kjole eller en sej trøje på, og jeg kommenterer på det, så er det for at vække de andre børn, ‘hov nu kommer ...’. Barnet kan godt have brug for, at der er nogen, der siger, ‘Hey, kom og leg med os’. Så det er uagtet, om det er en dreng eller en pige, det kommer an på min vurdering af, hvad har barnet brug for.
- Vi kan jo se på dem, når de kommer ind ad døren, okay der er noget, jeg skal kommentere på her. Og så er de jo bare pæstolte, især hvis vi får andre børn med, ‘Ah, prøv lige at se hans seje trøje, den kan jo skifte farve’ eller ‘Er der nogen, der kender den dinosaur?’”
Forskningsværksted, institution I

Effekter af partiel, professionel blindhed
Det ser altså ud til, at det professionelle blik ser kroppenes genstande, og at genstandene tilskynder de professionelle til en særlig omsorgspraksis. Men paradoksalt nok ser det samtidig ud til, at det professionelle blik er partielt blindt over for genstandene, når det gælder den ellers tydelige, kønsspecifikke æstetik. De professionelle manifesterer denne partielle blindhed, når de i deres fælles diskussioner (som fx ovenfor) udtrykker, at barnets køn er irrelevant for deres blik for og vurdering af, hvad barnet har brug i en hvilken som helst situation.

Paradokset i det professionelle blik

partielle blindhed er, at en del af daginstitutionens materialitet, nemlig **kroppenes udtryk og deres særlige, kønsspecifikke æstetik ifølge de professionelle selv ikke er – og ikke bør være – en del af deres fokus.** Men at det samtidig er netop den del af den kønnede materialitet, der tilskynder de professionelle til handlinger, der ser ud til at tilbyde ganske forskellige muligheder for børnene.

Når det professionelle blik er partielt blindt, foregår noget af praksis i en professionel upåagtethed. Men i observationsempirien kan det ses, hvordan genstandene handler i denne upågtethed – den blinde del af det professionelle blik. Som når kort hår og blåt tøj ansporer pædagogen Vibeke i eksemplet ovenfor til at byde et barn velkommen på en måde, hvor hun etablerer en personlig

kontakt imellem dem, der lover en sjov interaktion imellem de to. Mens en lyserød solhat og blomstret kjole i stedet tilskynder den samme pædagog til blot at byde velkommen med en kommentar om denne påklædning og i øvrigt overlade barnet til sig selv. Paradokset i det professionelle blik

partielle blindhed er, at en del af daginstitutionens materialitet, nemlig kroppenes udtryk og deres

særlige, kønsspecifikke æstetik ifølge de professionelle selv ikke er – og ikke bør være – en del af deres fokus. Men at det samtidig er netop den del af den kønnede materialitet, der tilskynder de professionelle til handlinger, der ser ud til at tilbyde ganske forskellige muligheder for børnene. Både når det gælder, hvordan – dvs. med hvilken type og grad af interaktion – de bydes velkommen, og

Usynligt? Det professionelle blik på køn og kropslig materialitet i daginstitutioner

når det gælder, hvilke aktiviteter børnene inviteres til at deltage i. Og da disse forskelle etableres af børnenes traditionelt kønsspecifikke kropsudtryk, etableres de som kønnede forskelle. Paradokset er, at de professionelle opfatter den partielle blindhed som en garanti imod forskelsbehandling, men samtidig ser det ud til, at den partielle blindhed forhindrer de professionelle i at identificere de kønnede forskelle i deres praksis, som dette blik muliggør.

Der eksisterer således en væsentlig modsætning mellem på den ene side de professionelle partielle blindhed for kroppes kønsspecifikke udtryk og på den anden side den professionelle forpligtelse på ligestilling og herunder lige udfoldelsesmuligheder, som nævnes i indledningen.

Udvidelse af det professionelle blik

I lyset af dette paradoks i det professionelle blik og dets partielle blindhed er det interessant, at flere former for forskelsbehandling ser ud til at blive synlige for det professionelle blik, når de indgår i forskningsværkstederne. Her fremkalder den kollektive læsning af eksempler på kønnet forskelsbehandling fra de to institutioner nye diskussioner, hvor sammenhængen mellem kønsspecifikke kropsudtryk og forskelsgørende handlinger

ger gøres relevant for den professionelle praksis:

- Det var det med at kommentere på børnenes tøj. I det her tilfælde er det en fin balletkjole og en rigtig dansekjole. Men så sker der ikke rigtig mere. Så bliver det sådan en konstatering, at ‘det har du så på’. Det kunne være lidt skægt at prøve at være lige så begejstret, man kunne være i ‘nej en fin kjole du har på’, som når det er ‘nej en fin dinosaurbluse’ du har på.
- Der var en dreng hos os, som sagde, ‘min far siger, at drenge ikke kan have nederdele eller kjoler på’.
- Jeg har haft en far, der kom og så, at drengen var i klæd-ud-tøj, prinsessekjole, og det ville han ikke have. Og jeg sagde, ‘men det er nu, han skal gennemleve det, for det er nemmere nu, end når han bliver 13 år [andre: griner], det er jo en fase, han skal igennem.
- Men det er jo ikke sikkert, det er en fase [kollega: nej nej]. Det kan man jo ikke vide.

Forskningsværksted, institution I

Det er således den kollektive og reflekterede diskussion af konkrete eksempler fra de professionelle daglige interaktioner med børnene i deres daginstitution, der ser ud til at få de kønsspecifikke

kropsudtryk til at indgå i de professionelle opfattelser af, hvad der er på færde i deres interaktioner i daginstitutionen. Her bliver den del af praksis, som ellers var usynlig i det professionelle synsfelt, genstand for refleksioner blandt de professionelle, og denne synliggørelse betyder, at de kønsspecifikke og æstetiske aspekter af børnenes kroppe kan blive en del af det professionelle blik. En sådan kvalificering af det professionelle blik er nødvendig, hvis de professionelle skal kunne omfatte børnenes kønsspecifikt forskellige kroppe af en praksis, der både har øje for, hvad alle børn har brug for, og samtidig forholder sig til børn på måder, der ikke upågtet udelukker dem fra bestemte aktiviteter og relationer. Prins et al. (2024) fremhæver nødvendigheden af sådanne fælles, kritiske refleksioner som måden at undgå reproduktionen af kønnet ulighed i daginstitutioner. Det professionelle blik har med andre ord brug for en udvidelse af synsfeltet. Sådan kan de professionelle få blik for, at de skal give alle børn muligheder for at indgå i relationer og aktiviteter, der ikke bare ligger i direkte forlængelse af det, som deres kønsspecifikke kropsudtryk umiddelbart tilskynder til. På den måde kan det professionelle blik i højere grad sikre den ligestilling og ligebehandling, som professionelles praksis er forpligtet på.

REFERENCER

BUPL (udateret). *Etisk grundlag for pædagoger*. <https://bupl.dk/sites/default/files/2024-05/Det%20etiske%20grundlag%20for%20paedagoger.pdf>

Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.

Butler, J. (1993). *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of “Sex”*. New York: Routledge.

Børve, H.E. & Børve, E. (2017). Rooms with gender: physical environment and play culture in kindergarten. *Early Child Development and Care*, 187(5-6), 1069-1081. <https://doi.org/10.1080/03004430.2016.1223072>

Christensen, K.S., Prins, K.M., Thingstrup, S. & Aabro, C.M. (2023). *Køn i børnehaven: en forskningsrapport*. Københavns Professionshøjskole. https://bupl.dk/sites/default/files/2023-09/K%C3%B8n%20i%20b%C3%B8rnehaven%20-%20en%20forskningsrapport_2023_Forsk%2069.pdf

Emilson, A. & Johansen, E. (2013). Participation and gender in circle-time situations in preschool. *International Journal of Early Years Education*, 21(1), 56-69.

Foucault, M. (1977). *The Birth of the Clinic: an archaeology of medical perception*. Routledge.

Foucault, M. (1991). Questions of method. I: G. Burchell, C. Gordon & P. Miller (red.), *The Foucault effect: Studies in governmentality* (s. 73-86). Hemel Hempstead, UK: Harvester Wheatsheaf.

Foucault, M. (1995). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Vintage Books.

Hamilton, S.D.P. & Padovan-Özdemir, M. (2020). *Mangfoldighed og ligestilling i dagtilbud. Omfang – forståelser – holdninger – tilgange*. Forskningsrapport. Århus: VIA University College; Forskningscenter for ledelse, organisation og samfund.

Jensen, T., Krøjer, J. & Hansen, K.G. (2010). *Inklusion i interaktiv deltagelse i folkeskolen: Et forskningsprojekt om køn, teknologi og læring*. Roskilde Universitet.

Kofoed, J. & Søndergaard, D.M. (2008). Blandt kønsvogtere og -udfordrere: Camouflagekaptajner og diversitetsdetektiver på spil i børnehaven. *Dansk Pædagogisk Tidsskrift*, 56(2), 46-56.

Krøjer, J. & Dupret, K. (2014). Moral Literacy in Technological Care Work. *Ethics and Social Welfare*, 9(1), 50-63. <https://doi-org.ep.fjernadgang.kb.dk/10.1080/17496535.2014.938672>

Krøjer, J. (2014). Omsorgsfulde drenge og urolige piger: Køn og mangfoldighed i skolen. I: O. Løw & E. Skibsted (red.), *Elevers læring og udvikling: – også i komplicerede læringssituationer* (s. 98-120). Akademisk Forlag.

Krøjer, J. & Jensen, T. (2012). Teknologi – et kønnet skoleeksempel. I: Køn, Krop og Hverdagsliv (red.), *Er der spor?: Feminisme, aktivisme og kønsforskning gennem et halvt århundrede* (s. 181-198). Frydenlund Academic.

Krøjer, J. (2003). Når Farmand kommer hjem: om kønsarbejdsdelingen på de socialpædagogiske institutioner. I: K. Hjort & S.B. Nielsen, *Mænd og omsorg*. Det socialpædagogiske bibliotek, Hans Reitzel.

Krøjer, J. (2000). Kønnen i arbejdslivet – et subjektivt eller diskursivt produkt? *Tidsskrift for Arbejdsliv*, 2(4), 29. <https://doi.org/10.7146/tfa.v2i4.108325>

Latour, B. (1992). “Where are the Missing Masses? Sociology of a Few Mundane Artefacts”. I: W. Bijker & J. Law (red.), *Shaping Technology – Building Society. Studies in Socio-technical Change* (s. 225-259). Cambridge, MA: MIT Press.

Ligestillingsloven (2022). LBK 1575 af 19. december 2022. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2022/1575>

Odenbring, Y. & Lappalainen, S. (2013). In ‘the Educational Twilight Zone’ – Gendered pedagogy and constructions of the ideal pupil in the transition from pre-primary education to compulsory schooling in Finland and Sweden. *Nordic Studies in Education*, 33(4), 329-343.

Padovan-Özdemir, M. & Hamilton, S.D.P. (2024). Normkritiske perspektiver i pædagogisk praksis. I: D.T. Gravesen (red.), *Pædagogik – Introduktion til pædagogens grundfaglighed* (2. udg., s. 437-451). København: Hans Reitzel.

Prins, K., Christensen, K.S., Thingstrup, S.H. & Aabro, C. (2024). Lighedsskabende arbejde i daginstitutionen – dilemmaer og blinde vinkler. *Barn*, 42 (3-4), 44-60. <https://doi.org/10.23865/barn.v42.6081>

Rossholt, N. (2012a). *Kroppens tilblivelse i tid og rom: Analyser av materielle-diskursive hendelser i barnehagen*. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Norsk senter for barneforskning.

Rossholt, N. (2012b). Children’s bodies in time and place; an onto- epistemological approach. *Reconceptualizing Educational Research Methodology*, 3(2). <https://doi.org/10.7577/term.487>

Thorsen, G.E. (2022). *Mellem genkendelighed og forandring: En etnografisk undersøgelse af, hvordan børn konstitueres som piger og drenge i børnehaven*. Roskilde Universitet. Afhandlinger fra Ph.d.-skolen for Mennesker og Teknologi.